

Stauning 28/1 2000

74.377 tegn

Den søde Hævn

-Om Guds retfærdighed

Når jeg i titlen antyder en forbindelse mellem begrebet hævn og Guds retfærdighed, kan det måske umiddelbart give anledning til modsigelse. I almindelig forståelse af ordet i dag betyder hævn jo ikke kun at gengælde og betale tilbage, ordet giver også med rette associationer til den proportionsløse og ukontrollable blodtørst.

Etymologisk er der imidlertid glidende overgange mellem ordene straf, hævn, forsoning og tilfredshed. Det hebraiske 'naqam' betyder hævn, oprejsning og tilfredshed. Det danske 'hævn' betyder egentlig at holde i tømme, altså at holde forbrydere i tømme ved hjælp af straf. Det græske ord for hævn, 'ekdikéa', betyder såvel at hævne, at straffe og at skaffe retfærdighed. Når f.eks. Paulus i Romerbrevet kapitel 13 vers 4, ifølge de to seneste danske bibeloversættelser, siger at øvrigheden er Guds tjener "som til straf lader vreden ramme den, der handler ondt", så er det ordet Ekdikeå han bruger. I Luthers oversættelse bruges i stedet for ordet straf, ordet hævn, ligesom det er tilfældet i de danske oversættelser til og med oversættelsen af 1871. Formuleringen lød da: "thi den[øvrigheden] bærer ikke sværdet forgæves, den er Guds tjener, *en hævner*, til straf over den, som gør det onde." Øvrigheden er, ved at være en hævner, Guds stedfortræder på jorden, og Guds retfærdige straf og Guds hævn betyder her det samme. Når øvrigheden straffer forbryderen, så er det Gud der hævner.

Både på hebraisk, dansk og græsk, og i øvrigt også på latin, betyder at hævne det samme som at give retfærdig straf og derved sone forbrydelsen. Det gælder også om de sidste tider, hvor Guds retfærdighed skal åbenbares. Jesus siger således ifølge Luthers oversættelse, og de danske til og med den af 1871:

"Thi disse er hævnens dage, da alt hvad skrevet er, skal opfyldes."¹

Det som adskiller hævnen fra straffen er måske snarest at ordet hævn indebærer et personligt engagement fra den hævnedes side. Der er lidenskab med i det. En moder eller fader kan straffe deres børn, men de gør det almindeligvis modvilligt, de har så at sige ikke hjertet med og derfor kan straffen vel ikke kaldes hævn, hvilket jeg skal vende tilbage til i denne artikels næstsidste afsnit.

Men der er altså etymologisk og bibelsk ikke nødvendigvis nogen entydig negativ ladning i begrebet hævn, og jeg finder det derfor nyttigt, i denne konkrete sammenhæng, at påpege forbindelsen mellem den almenmenneskelige trang til hævn, som udspringer af menneskets tørst efter retfærdighed, og så den klassiske forsonings- eller tilfredshævn.

Ligesom ordet myte i den akademiske verden jeg er blevet oplasket i, f.eks. hos Johannes Sløk, betyder noget i retning af et postmoderne spil, en fortælling man flegmatisk kan gå ind og ud af - et sted hvor man påtager sig en rolle - og jeg derfor finder det nyttigt at fastslå, at den kristne skabelsesmyte er den virkelighed der gør alle andre verdenstolkninger til ligegyldige fabler, således forstås der med ordet forsoning almindeligvis det samme som det der nu til dags menes med ordet når man skal beskrive hvordan folkeslagene skal opgive deres ære og værdighed, eller når juridiske og psykologiske specialister skal overbevise ofre

¹ (Lukas 21, 22)

for overgreb om at det også er synd for voldsmanden, og at offer og voldsmand derfor skal gå sammen i gruppeterapi og derigennem forsones sig med hinanden. Derved har ordet forsoning fået den modsatte af sin egentlige og oprindelige betydning.

Hvor forsoning før hang uløseligt sammen med retfærdighed, så handler det nu om kujonagtigt at fornægte retfærdigheden, hvilket i øvrigt i lige grad er en krænkelse af offer og af forbryder. Straffen er jo den eneste måde hvormed man kan lade forbryderen bevare sin ære og værdighed.

Når politikere i dag siger at nationalfølelse bygger på myter, så mener de dermed at det blot er en indbildning og at vi gennem afmytologisering skal lære at der slet ikke findes ting som folkelig og national ære men kun bruttonationalprodukter, statistik og nytteværdi, og når jurister og psykologer siger at der ikke skal hævnnes, men at forbryder og offer skal forsones, så siger de i virkeligheden at der slet ikke findes retfærdighed, og at mennesket derfor, ligesom dyrene, alene skal lade sine handlinger motivere af overlevelseshensyn og behagelighedshensyn. Ja, de siger i virkeligheden at mennesket *er* et dyr, hvad man jo også med en vis ret kan hævde at et menneske der lever uden lov har reduceret sig selv til.

At ordet forsoning i almindelig sprogbrug har mistet sin egentlige betydning, betyder imidlertid ikke, at vi skal holde op med at bruge det. Til forskel fra begrebet myte, der jo i Bibelen ikke betyder andet end opdigtede hedningefabler, og som vi derfor uden videre kan lade hedningene overtage, er begrebet forsoning et bibelsk og dogmatisk kerneord, og det er teologisk afgørende at gengive ordets dets sande bibelske betydning. Thi når satisfaktions- og hævnaspektet tages ud af kirkens forsoningslære, så mister kirkens forkyndelse enhver mening, ligesom en tid som i sin daglige livsverden har fået tilsløret sansen for ære, æresoprejsning og hævn derved også har mistet muligheden for overhovedet at finde forkyndelsen meningsfuld. Og kirkens forkyndelse er jo uden mening for så godt som alle mennesker nu til dags.

Faderen ved døbefonden

Lad os prøve at se ganske ligefremt og skråsikkert på en moderne veluddannet normaldanskers forhold til den forkyndelse der lyder i enhver kristen kirke, og som, selvom den måske er aldeles fraværende i præstens prædiken så i det mindste, selv med den nye alterbog og den nye bibeloversættelse, lyder næsten utilsløret i alle kollekter og tekstlæsningen, og ikke mindst ved døbefonden og ved alterbordet.

Hvilket forhold har en almindelig moderne normaldansker, således som vi alle kender ham fra os selv og vore omgivelser, til kernen i den forkyndelse der lyder i kirken, dvs. forsonings- og retfærdiggørelseslæren som den f.eks. forkyndes ved en barnedåb?

Ja, han er hverken for den eller imod den, for den forekommer ham slet og ret aldeles meningsløs. Nogle steder ser det rigtignok ud som om den dannede normaldansker føler en dyb mening med det der foregår, og præster der lever i en glasklokke kunne formentlig godt misforstå situationen. Unge nybagte fædre har formentlig aldrig grædt så meget ved døbefonden som de gør det i dag. De er rørt til tårer. Men deres rørelse har almindeligvis intet at gøre med den forkyndelse der lyder.

Hvad oplever den vådkindede unge fader så ved døbefonden? Ja, han oplever naturen gå sin gang. Han oplever en gentagelse af det fødselens i sandhed himmelske mirakel man kan opleve i en kostald eller på en barselsgang. Han oplever at han har reproduceret sig selv, og han genoplever den følelsesmæssige binding mellem sig selv og barnet, som han oplevede første gang i barselstuen. Dér rørtes han, og han rørtes måske allermest over sin egen dybe rørelse. Og denne rørelse over hans egne følelsers dybde kan nu gentages ved døbefonden, så at sige i destilleret form. For så vidt som de ydre ting ved dåben, f.eks. døbefondens form og vandet i den, giver mening, så er det formentlig ganske ubevidst som symbol på den jord og det moderliv barnet kommer af. Vandet kan måske siges ubevidst at symbolisere fostervandet

eller den våde jords grøde. Menigheden vil i hvert fald for et kort øjeblik finde mening i det der foregår hvis præsten antyder slig naturlyrik i sin prædiken.

Og for så vidt som de besynderlige anakronistiske formuleringer ved dåben giver mening, så er det som en et udtryk for at barnet indføres i en tradition, en tradition som skal fejres og æres fordi den har ført os frem til det høje stade vor kultur og vort samfund befinder sig på nu.

Man kan jævnligt høre både præster og politikere forsvare kirkens rolle i vort samfund med, at kristendommen er vores kulturfundament, dvs. at kristendommen har været en nødvendig forudsætning for skabelsen af menneskerettigheder og velfærdssamfund. Nu er vi naturligvis kommet frem til et højere stade end kristendommen, men den bør dog æres for den progressive rolle den har spillet i udviklingen. Mere djævelsk kan det næsten ikke formuleres.

Dåben i en gammel ærkedansk døbefond er så stærk og så smuk og så rørende at hvis kirken taktisk forstår at indrette sig på disse følelser, og ikke forstyrrer dem for meget med upassende snak om synd og død og kors, så vil normaldanskeren såmænd nok betale kirkeskat hele livet blot for at opleve dette rørende øjeblik med sin øjsten. Ritualet indeholder, hvis man blot ikke lytter for nøje efter ordene, men betragter dem som en let anakronistisk kulisse, alt hvad der kan forlanges i et solidt panteistisk ritual.

Man kan så spørge, om disse almenreligiøse følelser ikke altid har været en del af danskernes måde at forstå dåben på? Jo, det er ganske givet rigtigt, og det er der intet forkert i. Hvor lidt forståelse man end har haft for dette i den dialektiske teologi, så er der masser af folkereligiøsitet i kristendommen, eller rettere: der er masser af sandhed i den før-kristne folkereligiøsitet. Det er slet ikke nødvendigt at lave noget absolut skel mellem kristendom og folkereligiøsitet, thi også hedenskabet kan i relativ forstand indeholde varierende grader af sand gudserkendelse.

Men folkereligiøsiteten er altså kun en nødvendig klangbund, kun et nødvendigt bagtæppe foran hvilket hovedsagen udfolder sig. Ved nutidens døbefonde er det imidlertid kun bagtæppet som giver mening, mens kernen, ordene der siges, er blevet tomme og alene henviser til en fortid der er blevet reduceret til tradition, en tradition som det så i øvrigt forventes at præsten, som et moderne oplyst menneske, har et lettere distanceret forhold til.

Dåbsgæsterne kan uden at forarges synge med på "Sov sødt Barnlille", selv om det kun er det første vers der giver nogen som helst mening for dem. Sov sødt barnlille! Jamen er det ikke rørende! Det er jo netop hvad faderen så ofte selv har tænkt når han har puttet sit barn i det nymalede børneværelse. Og fordi det øvrige er skrevet for mange år siden, og den gammeldags sprogtone giver en behagelig afstand, så gør det såmænd heller ikke så meget.

Ordene giver samme menings som Hans Anker Jørgensens geniale rim i den salme der vistnok allerede er en af de mest brugte dåbssalmer:

Sov du lille, sov nu godt,
du er døbt, dit hår er vådt.
Nu er livet godt begyndt,
dødens nederlag forkyndt
Du er på den grønne gren,
lille knop guds øjsten!

Er det ikke fantastisk, at vi lever i en tid, hvor teologien i den danske kirke har nået højder der gør at sådanne rim kan optræde i en autoriseret salmebog: Sov du lille, sov nu godt,/ du er døbt, dit hår er vådt!

Jamen, kan man så spørge, er der ikke lige et gran af sand evangelisk forkyndelse i denne salme, når der i tredje og fjerde linie står: "Nu er livet godt begyndt,/ dødens nederlag forkyndt." Kommer der, med denne næsten upassende brug af ordet "død", ikke et lille strejf af evangelisk alvor ind i teksten? Nej, naturligvis ikke. For den nybagte far vil disse ord tværtimod understrege det han selv føler, nemlig det livsbekræftende i at kunne reproducere sig selv. Jeg dør ikke, for jeg har nu skabt et nyt liv som lever videre. At få et barn svarer i

denne tankegang til at kompostere sit affald eller bygge et biogasanlæg. Vi sørger for at livet går videre. Blomstre lad muld hvor vi træde. Jeg forbruger naturen, men ved at kompostere mit forbrug genskaber jeg det jeg ødelægger. På samme måde forbruger jeg mit liv, men jeg reproducerer mig selv på økologisk manér og gennem det vigtigste i livet, nemlig begærstilfredsstillelsen, og kan derved leve videre i skabelses- og tilintetgørelsescirkelns evige rundgang.

Således kunne en nogenlunde dannet normaldansker stå og føle ved døbefonden, og dette vil jo kun blive understreget, hvis han skulle være så heldig, at opleve dåben i en af de moderne kirker, hvor der er blomsterbede omkring alteret og præsten er iført et messahagel uden kors men med klare økologiske signaler.

Men hvad så hvis denne dannede normaldansker alligevel skulle komme til at høre efter ritualets ord? Ikke som en gammel ærværdig tradition, men som noget der uoversat taler direkte til ham? Og endnu værre: Hvad nu hvis præsten, uden hensyn til at menighedsrådet så formentlig ikke vil bevilge noget nyt badeværelse, skulle komme for skade i dåbssamtalen og fra prædikestolen at forkynde evangeliet rent og purt, og derved gøre klart for faderen, hvad det kristeligt set er der sker ved dåben? Hvad om præsten - uden hensyn til at det straks vil medføre klager og biskoppen efterfølgende vil indskærpe, at præsten først og fremmest er servicemedarbejder i en velfærdsinstitution - skulle komme for skade at forkynde evangeliet i overensstemmelse med den hellige skrift og vor kirkes bekendelsesskrifter, dvs. forkynde, at det søde lille barn der bæres frem til dåben, i kraft af sin naturlige og ganske økologiske undfangelse i synd, har arvet den synd, den vantro og det fjendskab til Gud som Adam og Eva kom i da de vendte ryggen til Guds lov, og derved også har pådraget sig den velfortjente fortabelsesstraf som er den nødvendige følge synden, og at barnet derfor bæres frem til døbefonden for at blive druknet i dødsrigets fortabelsesvande?

Vil denne første halvdel af forkyndelsen ved dåben, forkyndelsen af synd og straf, af gæld og indløsning, af forbrydelse og hævn, give nogen mening for den dannede normaldansker, der står med tårer i øjnene i benovelse over sine egne følelsers dybde?

Nej, det giver igen rationel mening for ham, og derfor giver det naturligvis heller ingen mening for ham efterfølgende at få forkyndt, at netop som barnet gives ind under Guds retfærdigt hævnende vrede, og Guds Ånd i barnet svarer ja til denne straf, og derved lader sig helt og aldeles udslutte, at netop da hører Gud sin ånds kalden af dybsens nød, og giver sin søn den enbårne for at barnet, ved at tro på Ham, ikke skal fortabes men have evigt liv.

Gud bliver menneske i Jesus Kristus for at påtage sig den straf alene menneskets fortjener. Derved, og kun derved, kan Gud tilgive mennesket. Men da straffen, dvs. døden og den evige fortabelse, alene er bestemt for synderen - dvs. den som gennem sin undfangelse i syndigt begær har arvet Adams og Evas synd - derfor kan den jomfrufødte, og derfor syndfrie, Jesus Kristus ikke holdes fast af døden. Han må nødvendigvis opstå af dødsrigets vande og derved knuse djævelens og dødens magt. Og så sandt som det på bunden af dåbsvandets 70.000 favne ikke længere er mennesket der lever, men alene Kristus der lever i os, skal også enhver der døbes i Jesu Kristi navn, og som holdes fast i troen på denne frelse, opstå fra de døde og leve for evigt i Guds kærlighed.

Således har forkyndelsen ved døbefonden lydt i 2000 år, og medens den, efter alle vidnesbyrd at dømme, gav udmærket rationel og erfaringsbaseret mening for fortidens analfabetiske bonde, så er den for nutidens oplyste og dannede mennesker aldeles meningsløs som andet end et i bedste fald tilfældigt levn fra en svunden tid, et levn som det kræver en god del historisk og æstetisk dannelse overhovedet at sætte sig ind i.

Hvorfor og hvordan er dette sket? Ja, hvorfor er det, der i et par tusind år var kernen i den kristne forkyndelse, også blevet meningsløst for den kirke hvis eneste eksistensberettigelse er at forkynde det? Og hvorfor er det ikke en overdrivelse at sige, at næsten al moderne teologi

taler undskyldende og bortforklarende om langt hovedparten af det skrift der i et par tusind år blev kaldt helligt?

Det skyldes ikke den simple kendsgerning, at moderne mennesker ikke længere er kristne, thi såvel de fleste ægte hedninger som de kættersk/frafaldne kristne, f.eks. jøder og muhamedanere, har gennem tiderne haft uhyre let ved at forstå kristendommens pointe og forholde sig til den, enten med tilslutning eller afstandtagen. Og så vidt jeg kan forstå på dem der véd noget om Islam, så er kristendommen også i dag umiddelbart let at forstå og tage stilling til for f.eks. nyindvandrede muslimer. (Det fortælles således, at de fleste ganske almindelige muslimer i Danmark har en ganske korrekt viden om kristendommens lære, og præcist kan sige hvad det er de forarges over, mens selv folkeskolens kristendoms lærere som bekendt ikke længere har den fjerneste idé om hvorfor Jesus døde på korset, og derfor i stedet lærer børnene at Jesus elsker indvandrere, homoseksuelle og hætteklædte ballademagere, - og alt andet som børnene helt instinktivt opfatter som en uorden. Ja tilfældigvis minder den Jesus der præsenteres i nutidens skolebøger en hel del om en almindelig dansk intellektuel af den type som skriver skolebøger og aviskronikker, og som jo typisk, gennem mange års intensive bestræbelser, har opnået at miste deres ellers medfødte sans for at der findes op og ned, hjemme og ude, normalt og unormalt, hjemligt og fremmed, rigtigt og forkert.)

De eneste som slet ikke fatter en brik af hvad kristendommen handler om, er tydeligvis dem der lever i samfund hvor kristendommen indtil for nyligt blev forkyndt. Og hvad skyldes det?

Det skyldes som sagt ikke at vi er blevet hedninger igen, nej det skyldes at vi har fået tildækket det som alle anstændige mennesker, det være sig jøder, muslimer, hedninger eller kristne, har tilfælles, nemlig sansen for retfærdighed. Sansen for at der virkelig findes retfærdigt og uretfærdigt, og at enhver uretfærdighed fordrer at der skal ske en modhandling.

Det er selve begreberne lov og retfærdighed, som har mistet al deres sande oprindelige betydning. Ligesom man har afskaffet mennesket ved at indføre begrebet humanisme har man afskaffet enhver mening med ret og retfærdigheden ved at tale om rettigheder. Og hvor der ingen lov er kan der som bekendt heller ikke komme noget evangelium.

“Hvem både Herren og hans fjender vrage”

Det er den elementære sans for retfærdighed som danner fundamentet for al menneskelig handlen i verden. Ja, det er denne sans der gør mennesket til menneske. Uden denne sans er mennesket en blot og bar abekat, og ligesom det gælder for en abekat, kan dets handlinger alene motiveres ud fra statistikker og velfærds kriterier. Og dette er ikke hedenskab, det er noget langt værre, det er efterkristendom, det er frafaldets djævelskab, det er antikrists religion. Der er en dyb mening i de ofte kritiserede ord i Hebræerbrevet:

“Thi når mennesker én gang er blevet oplyst og har smagt den himmelske gave og fået del i Helligånden og har smagt Guds gode ord og den kommende verdens kræfter - og så falder fra; da er det umuligt atter at bringe dem til omvendelse på ny; thi de korsfæster for deres del Guds søn igen og gør ham til spot. Thi så længe en mark opsuger den regn, der ofte falder på den, og frembringer afgrøde til gavn for dem den dyrkes for, er den under Guds velsignelse; men bærer den tjørn og tidsel, er den ingenting til og forbandelse nær, og til sidst sættes der ild på den.”²

Det hebræerbrevets forfatter her så smukt formulerer, kan i hvert fald tolkes på den måde, at regnen er forkyndelsen af syndernes forladelse, dvs. forkyndelsen af, at vi ikke længere er slaver under loven. Men hvor der først er blevet forkyndt denne frihed fra loven, og der så

² (Hebræerbrevet 6, 4-8)

sker frafald, der vil også den erkendelse af loven som driver til omvendelse være væk, og da er det, med hebræerbrevets ord, “umuligt atter at bringe dem til omvendelse på ny, thi de korsfæster for deres del Guds søn igen og gør ham til spot”. Ordet umuligt skal naturligvis tages med det forbehold, at for Gud er alt muligt, men meningen er god nok: Medens hedningen og muslimen kan forstå meningen med kristendommen, og derved drives til at svare ja eller nej til forkyndelsen, så er den for den frafaldne, dvs. den efterkristne, slet og ret meningsløs.

Det, som her forkyndes i Hebræerbrevet, er det samme som Jesus mener, når han taler om den onde ånd der kommer syv dobbelt tilbage. Forkyndelsen har drevet den onde ånd ud, men den kommer nu tilbage med syv andre ånder værre end den selv og finder huset fejlet og pyntet og de kommer ind og tager bolig der: “da bliver det sidste værre for dette menneske end det første.”³

Det der er værre ved de syv ånder end ved den første, er at selv hedenskabets sande erkendelse mangler. Ja, også hedenskabets lidenskab er væk. Den efterkristne er hverken varm eller kold, og om ham siges der jo som bekendt i Johannes åbenbaring:

“Jeg kender dine gerninger: du er hverken kold eller varm! Derfor, fordi du er lunken og hverken varm eller kold, har jeg i sinde at udspjå dig af min mund.”

Næsten endnu bedre end i Johannes Åbenbaring, beskrives det lunkne menneskes situation i Dante Alighieris Guddommelige Komædie. I Helvede lider alle jo en straf der passer til deres forbrydelse på jorden. Men der er også nogen der er så ulækre at ikke engang helvede vil kendes ved dem. De kan ikke få lov til at blive sejlet over Styx, men må blive i forgården. Dante skriver:

slig ussel lod må bære de hedengangnes ynkelige sjæle,
der leved uden skam og uden ære.

Hos englene, som hverken ville knæle
trofast for gud, ej heller pagten brøde,
men stode for sig selv, hos dem de dvæle.

Med afsky himlene dem fra sig skøde,
og helveds dyb modtog ej deres skare,
thi synden hæder fik ved dem at møde.

[...]

De have ikke dødens håb tilbage,
og deres liv så blindt er og så bange,
at nidsk al anden lod sig efterjage.

Ry går ej i verden om de mange,
retfærdighed og medynk dem foragted,

[...]

[...] dette var de svage,
de ynkelige sjæles land og rige,
hvem både Herren og hans fjender vrage.

Der går de nøgne, de ulykkelige,
som *aldrig vare levende*, og hære
af myg og hvepser evig dem bekrige.

Blodstriber efter stikkene de bære,
og deres blod og tårer så forneden
jeg lede orme grådigen fortære.

³ (Lukas 11)

At være lunken er aldrig at være levende, det er hverken at svare ja eller nej, og i forhold til dette har selv synden ære, som Dante skriver. Men det er netop hvad efterkristendommen er. Den er hverken ja eller nej, den er lunken. I forhold til den efterkristne har selv jøden, muhamedaneren og kannibalen ære. Efterkristendom er kristendom uden Kristus, eller 'jesendom' som Knud Riis kalder det.

Frihed for trældommen under loven, bliver til at der slet ingen lov findes; forkyndelsen af syndernes forladelse, bliver til at der slet ingen synd findes; forkyndelsen af at Gud blev menneske, bliver til at mennesket er gud, og mennesket derved afskaffes i menneskehedens navn, thi det forholder sig jo så viseligt at hvor mennesket gør sig selv til gud, der gør det sig samtidig til et umælende dyr, thi menneske er man kun ved at være indsat i sit embede som menneske af en magt der er over end en selv. "The abolition of man" som C.S. Lewis kalder humanismen.

Og når dette efterkristne menneske møder den kristne forsoningslære, f.eks. ved døbefonden, altså hører at synden *skal* sones, at Gud *skal* have tilfreds, da vil dette budskab ikke være en forargelse, det vil være en meningsløshed.

Og den for hvem denne tale er en meningsløshed, han vil naturligvis også finde det meningsløst at tale om retfærdighed i menneskelivet. Han vil være forvandlet til en abekat, og det eneste han meningsfuldt kan stræbe efter i livet er begærstilfredsstillelse og behagelighed, hvilket f.eks. politisk kommer til at betyde, at de eneste succeskriterier bliver bruttonationalprodukt, velfærdsgrader, gennemsnitslevealder og lignende mytologiske meningsløsheder.

Er der overhovedet en moral, så vil det ikke være en moral der handler om ære og værdighed, men alene om kropsligt velbefindende og enhvers ret til behovstilfredsstillelse. Og det er så disse ting man laver universelle menneskerettigheder om, og sender sine børn i krig for at forsvare. Ja, måske forstås de seneste års korstogsvirksomhed i humanismens navn bedst som menneskeofringer til den nye guddom.

Det er i hvert fald ikke tilfældigt, at de samme mennesker som er pacifister når det drejer sig om at forsvare virkelige ting, såsom indbyggerne på Nørrebro eller folk og fædreland, bliver til blodhungrende høge så snart det er abstraktioner - dvs. guddomme - såsom 'humanisme' og 'menneskerettigheder' der skal kæmpes for.

Lovens søde hævn

Ordet tilfreds betyder tilfredsstillelse og æresoprejsning i den forstand at den krænkede stilles tilfreds ved at hans ære får oprejsning, og den kristne lære om betydningen af Jesu død på korset kaldes tilfredslæren, men når ordet ære er blevet meningsløst, så er denne lære naturligvis også meningsløs.

Pudsigt nok har ordet tilfreds i moderne tid også skiftet betydning, således at det i dag forstås som identisk med begærstilfredsstillelse, eller blot tilfredsstillelse derved at livet får fylde.

Lovens hævn er imidlertid sød: Den der lever lovløst, den der har fået tilsløret sin medskabte viden om at Gud skal have tilfreds, han ender naturligvis i fortvivlelsen, han ender med at have dæmonerne syv dobbelt tilbage, han ender med sammen med titusinder af andre fortvivlede sjæle til en nyreligiøs rockfestival a la Roskilde at stå med en engangslighter tændt i mørket og skrigende ud i det for ham tomme rum: "(I can't get no) tilfreds." En slags moderne trosbekendelse for det menneske der har gjort sig selv til gud, men som alligevel ingen tilfreds får.

Men så sandt som denne fortvivlelse er lovens hævn, så kan den også, der hvor Guds Ånd er, lede til erkendelse af loven. Guds lov forsvinder jo aldrig fra hjertet, den kan kun tilsløres.

Den evige vægtskål

Ethvert menneske kender Guds skabelseslov i sit hjerte, hvilket helt elementært betyder, at ethvert menneske véd at der eksisterer en lov for ligevægt. En viden som findes i alle kulturer, og som vel ofte går helt forud for den bevidst religiøse tænkning. Der *skal* være ligevægt, såvel i den verden der ligger før mennesket og udenfor mennesket, dvs. naturen, kosmos, som i den verden mennesket bevæger sig i, dvs. den mellemmenneskelige ramme om vore liv. Kosmos er det der *skal* være, og når der kommer rod i kosmos, dvs. når kosmos transformeres til kaos, så skal der ske noget som reetablerer kosmos.

Når der tages noget væk fra ordenen, så skal dette hul på den ene eller anden måde fyldes op igen. Og så sandt som der altid, når der opstår kaos i stedet for kosmos, er sket en dobbelt skade, nemlig dels handlingen selv og dels dens virkning, således skal også reparationen være dobbelt. Det er ikke nok at det der er blevet taget gives tilbage, thi også selve handlingen har forårsaget en beskadigelse af kosmos.

Anselm bruger i sin forsoningslære, som den fremstår i *Cur deus Homo*, billedet af en perle som er blevet stjålet. Hvis en perle er blevet stjålet, er der opstået en smule kaos i kosmos, og det er derfor nødvendigt at perlen leveres tilbage. Men selve tilbageleveringen er ikke i sig selv nok til at reparere skaden, thi også handlingen hvormed perlen blev fjernet repræsenterer jo en uorden, og derfor skal der nødvendigvis leveres noget mere tilbage end selve perlen.

Således tilsiger enhver naturlig og anstændig sans for retfærdighed, en sans der er en afspejling af Guds skabelsesorden, jo også, at hvis en forbryder har stjålet noget fra en anden, så er det ikke nok at det stjalne tilbageleveres, nej også selve handlingen skal der betales for derved at forbryderen tildeles en straf, dvs. udsættes for en hævn der soner handlingen. Ved at forbrydelsen hævnnes, yder forbryderen tilfredshed og gerningen forsones, dvs. at ordenen genoprettes. Derved bevæger vi os fra kaos tilbage til det oprindelige kosmos, til den oprindelige orden.

Det kan også, som Anselm gør det, formuleres på den måde at perlen er blevet smudsig undervejs, og derfor skal tilbageleveringen af perlen suppleres med en renselse af den. Det er denne tilbagelevering og renselse næsten alle menneskelige kulturudtryk, bevidst eller ubevidst, sandt eller dæmoniseret, handler om. De handler om gældsinddrivelse, om soning, om tilfredshed, om hævn.

I vores tradition illustrerer vi ofte denne ligevægtstanke med retfærdighedens gudinde, *Iustitia*, eller med ærkeenglen Skt. Mikael der ses med vægten i den ene hånd og hævnens sværd i den anden. Vægten symboliserer retfærdighedens lov, ligevægtens lov, den lov der går forud for alt andet i den skabte verden. Er der kommet uretfærdighed i den ene vægtskål må der nødvendigvis lægges en dertil svarende tilfredshed i den anden. Det gælder i forholdet mellem mennesker, og det gælder i forholdet mellem mennesket og Gud.

En bekendt der har været på rejse i Bulgarien fortalte mig, at der ved indgangen til alle de ortodokse kirker han besøgte var et billede af retfærdighedens vægtskål. Og hvadenten dette nu var en tilfældighed eller ej, så er der i overført betydning virkelig et sådant billede ved indgangen til enhver kristen kirke. Sansen for dette billede er ganske enkelt den nødvendige adgangsbillet til at man meningsfuldt kan opleve en kristen gudstjeneste.

Man skal være en anstændig hedning før man kan blive kristen. Hedning først og kristen så. Det vil jeg nu forsøge at illustrere gennem en meget selektiv læsning af Homers *Illiade* og *Saxo Gesta Danorum*.

Akilleus' hævn

Udgangspunktet for handlingen i Homers *Illiade* er, at den trojanske Prins Paris af gudinden *Afrodite* er blevet forført til at stjæle den skønne *Hélène* fra Kong *Menelaos* af Sparta. Derved har *Menelaos* ikke blot mistet sin hustru, han har også fået krænket sin ære, og i overensstemmelse med loven om ligevægt må han nødvendigvis sørge for ikke blot at få sin

hustru tilbage, men også for at hævne selve ugerningen ved at bringe straf over prins Paris og byen Troja.

Når Menelaos, støttet af den øvrige græske adelsstand under anførsel af Agamemnon, fører sin hævn ud i livet ved at belejre Troja, så kæmper han vel for sig selv og sin egen ære, og behøver ikke at tænke længere end dertil, men ved at gøre det, ved at kæmpe for sin ære, kæmper han også for den kosmiske orden. Grundtvigs ord: "Dine fjender til lands er og fjenderne Hans/ De er fjender af sandhed og retten", disse ord gælder - hvis vi foretager den ikke uvæsentlige ændring af Grundtvigs tekst at ændre 'Hans' til det mere abstrakte ord 'Kosmos' - også for Menelaos. Ændringen skal foretages fordi grækernes guder, selv de højeste, jo ikke er det øverste i verden. Kosmos-loven er tværtimod uendeligt hævet over guderne, dvs. at guderne i lige så høj grad er underlagt loven som menneskene er det.

Kosmos-loven er en lov der går langt forud for gudernes skabelse. Guderne er i bedste fald denne lovs tjenere, men ofte tugtes de lige så strengt af den som menneskene, og ofte fremstilles de ligesom som moralsk laverestående end menneskene, derved at de på eget initiativ bryder loven, medens menneskene oftest gør det fordi en Gud under falske forudsætninger lokker dem til det.

Men Menelaos har altså skabelsesloven, loven om ligevægt, på sin side. Hans fjender er, så sandt som de har krænket hans ære, også fjender af sandhed og retten. Menelaos' kamp er derfor også en metafysisk kamp for kosmos, og det er en pligt for hele det græske adelskab at være med til at hævne den ærekrænkelse Menelaos har været udsat for.

Det skel der vistnok findes i alle folkeslag af den indoeuropæiske sprogstamme, og muligvis også i mange andre, skellet mellem adel og bønder er ikke primært et skel i rigdom, rettigheder eller i livsholdning, men et skel i forpligtelser.

Adelen er i moralsk forstand et præsteskab, der skal forsvare de love som bonden vel også ved findes, men som han ofte må svigte for overlevelsens skyld. Bonden må tåle alle slags ydmygelser, adelsmanden må ikke, thi adel forpligter, og en adelsmand der ikke er villig til at bringe sig selv som offer på ærens mark, han mister retten til adelsnavnet.

Den Trojanske krig er, som enhver anden ædel strid mellem mennesker, en strid der udkæmpes til ære for, og til besmykkelse af, den kosmiske orden og retfærdighed. Og ofte gælder dette jo for begge sider i striden, enten fordi den oprindelige grund til striden er en misforståelse, eller fordi den ligger glemt i fortidens tåger, og begge parter derfor nu har al mulig grund til at forsvare sandheden og retten.

At nægte at deltage i denne strid er helligbrøde. Det beskrives humoristisk i Alexandre Dumas "De tre Musketerer" hvor protagonisterne udbryder eden "Guds død", hver gang der kommer nogen eller noget i vejen for deres retfærdige hævn, ligesom den fremadskridende hævn i "Greven af Monte Christo" (bemærk titlen: Greven af Golgata!), genskaber gudstroen hos en efter en af såvel dem der får hævn som dem der udsættes for den.

Homers Iliade handler som bekendt ikke direkte om den Trojanske krig. Dens første ord lyder:

"Vreden, Gudinde! besyng, som greb peleiden Akilleus
Rædsomt og kvaler i tusinde tal akaierne voldte."

Iliaden handler om Akilleus' retfærdige vrede. Ligesom Menelaos har fået sin ære krænket ved at Paris har kidnappet hans hustru Hélena, således har hærens anfører, Agamemnon, krænket sin allierede Akilleus ved at bemægtige sig hans elskerinde Briseis, som Akilleus selv havde kidnappet under furagering i omegnen af lejren.

Agamemnon havde i første omgang selv taget sig en elskerinde, Kryseis, under et røvertogt, men hun viser sig at være datter af Apollonpræsten Kryses, og han klager naturligtvis til Apollon over sin krænkede ære.

Apollon hævner Kryses ved at sende pestbefængte pile ind i grækernes lejr, således at Agamemnon må sende Kryseis tilbage til hendes fader. Derfor tager han i stedet Briseis fra Akilleus. Akilleus er egentlig ligeglad med Briseis, men hans ære er krænket, han føler retfærdig vrede, og om denne vrede, over at få stjålet en elskerinde han selv har stjålet fra et tempel, er det hele Iliaden handler.

Akilleus kan vel ikke direkte hævne sig på Agamemnon, da Agamemnon jo samtidig er hans lovlige øvrighed. Det ville være æreløst. Men nu, hvor hans egen ære er krænket, nægter han at deltage i kampen for at hævne kränkelsen af Menelaos' ære, og får, ved hjælp af sin moder Thetis, Zeus' støtte til at forhindre grækerne i at sejre.

Akilleus er søn af helten Peleus som overvandt havgudinden Thetis i brydekamp og blev gift med hende. Sammen fik de Akilleus, men det var netop ved deres bryllup at prins Paris blev indkaldt som dommer for at sige hvem af de tre gudinder Hera, Athene eller Afrodite der er den skønneste, og da Afrodite tilbød ham Helena som belønning, tilkendte han Afrodite prisen. Akilleus er således frugt af den strid der forårsagede den Trojanske krig, men nu hvor han er krænket, går hans moder, havgudinden Thetis, i brechen for ham, og får bl.a. Zeus til at modarbejde grækerne.

Først da hans retfærdige vrede og hævnthirst mod Agamemnon overskygges af en endnu større vrede og hævnthirst rettet mod Trojaneren Hektor, som, under Akilleus fravær fra slagmarken, har dræbt hans ven Patroklos, drager Akilleus atter i krig, og ikke blot dræber han Hektor, han vanærer også Hektors lig ved at trække læderremme gennem senerne, slæbe det nøgent rundt om Troja efter sin stridsvogn, og sværge at det skal ædes op af hunde og gribbe.

Dette er naturligvis hybris, dvs. en hævn der er kommet ud af proportion, og selvom de øvrige grækere, ved at levere Hektors lig tilbage, sørger for ikke at pådrage sig medskyld, så *skal* Akilleus rammes af en retfærdig hævn. Og hvad er mere passende end at det sker med en pil affyret af Hektors broder Paris.

Hævnsspiralerne er uendelige. I såvel Odysseen som hos Aiskylos hører vi hvordan den græske leder Agamemnon, efter at have overvundet Troja, straks ved hjemkomsten myrdes af sin egen fætter og hustru, fordi han selv er kommet uretmæssigt til magten, og vi hører hvordan sønnen Orestes derfor har pligt til at hævne sig ved at dræbe ikke blot sin onkel men også sin egen moder. Skal Orestes overholde verdens grundlov, skal han hævne sin fader, derfor gør han det, men samtidig bryder han en anden lov ved at myrde sin moder, og deri består tragedien.

Tragedien består naturligvis ikke i at der hævnnes, thi derved opfylder man sin pligt som menneske. Hævnen er i sig selv en lovsang til den kosmiske orden, og bliver først til tragedie i egentlig forstand, når forskellige skabelseslove kommer i konflikt med hinanden, hvilket her vil sige pligten over for forældre kontra pligten til blodhævn.

Man kan også formulere det på den måde, at Orestes vel gør rigtigt i at myrde sin moder for at hævne sin fader, men derefter burde han jo ifølge samme lov også hævne mordet på sin moder, altså hævne sig på sig selv.

I Aiskylos' trilogi griber gudinden Athene ind på dette tidspunkt. Hun sørger for at få Orestes frikendt for at have myrdet sin moder, så hævnsspiralen kan stoppe. Men den kunne også have fortsat, og det som Athene gør er jo ikke at modsige hævnens lov, thi den er hun selv underkastet, og hun sørger endda for at Orestes bliver frikendt, hvilket jo må fremstå som om pligten til hævn, også i Athenes øjne, står over loven om at ære fader og moder.

Og det er naturligvis vigtigt også at understrege, at det intet ændrer hvis den forbrydelse der sætter hævnsspiralerne i gang ikke er sket med vilje, men ved en tilfældighed eller ved at man er blevet narret af guderne. Ødipus fortjener naturligvis, såvel i sin egen som i omverdenens øjne, sin straf, selvom han ikke vidste, at det var sin moder han giftede sig med og sin fader han slog ihjel.

Hævn gudinder kaldes i græsk mytologi for eurinyer eller eumenider, hvilket etymologisk betyder 'de venligtsindede', og oprindeligt var de ikke blot gudinder for den konkrete hævn, de var selve vogterne af ligevægten i verden, ikke kun den moralske orden men også den fysiske. De er kosmos' vogtere, skabt af det blod der dryppede ned på jorden da kronos kastrerede sin fader uranos. Tiden kastrerer sin fader himlen og æder sine børn, og ud af dette opstår ligevægtens vogtere, som altså er identiske med hævn gudinderne.

Danernes bedrifter

Første halvdel af Saxo Grammatikus' Gesta Danorum, som er hans overlevering af sagnene fra Danmarks hedenske tid, er en lang og ubrudt hævnfortælling. Den sande mening med livet er tydeligvis at være indviklet i en uendelig hævnspiral, thi derved kæmper man for sandheden og retten og opfylder sin pligt som menneske.

Der er ikke noget lys for enden af tunnelen, nej verden er mørk og dunkel, ligesom den er i de Islandske sagaer, og denne dunkelhed er ikke en dunkelhed som den kristne klerk Saxo har lagt ned over hedenskabet, den er en del af hedenskabet selv, og det som giver aktørerne deres sande storhed. Såvel guder som mennesker famler i mørke. Der er ingen helt entydig lov, ikke engang et entydigt æresbegreb, intet som entydigt leder protagonisterne på vej, eller entydigt motiverer deres handlinger. Bortset fra en ting: muligheden for at blive indviklet i et hævn drama. Krigen skal helst være motiveret af en ærekrænkelse. Ja, at æresbegrebet ikke er statisk, men flydende, synes kun at gøre det endnu mere nødvendigt at kæmpe for det.

Den oprindelige anledning til striden kan være svær at få øje på, men heldigvis kommer man hurtigt så langt hen i striden, at begge sider har rigeligt at skulle have hævn og med lige god ret kan sige, at de kæmper en metafysisk kamp for sandheden og retten. Flere gange hos Saxo ser det næsten ud til, at de kæmpende opfinder krænkelser for at få mulighed for at udøve dåden.

Allertydeligst er det i det berømte næsten dommedagsagtige slag på Bravallaheden, som tydeligvis er uden egentlig jordisk anledning, men hvor den samlede nordiske Adelsstand samles med det ene formål at slå hinanden ihjel. Bravallaslaget er en gudstjeneste til ære for den kosmiske orden, og denne ordens præst, Odin, sørger endda for at give begge sider i slaget forkerte råd, således at mandefaldet bliver så stort som muligt. Den eneste helt entydige synd er da tydeligvis også hvis en konge nægter at deltage i denne evige spiral, og f.eks. sætter sit personlige eller landets velbefindende over æren og pligten til hævn.

En af de meget markante personligheder i krønikens første halvdel er kæmpen Stærkodder, der tilsyneladende bliver flere hundrede år gammel. Større og modigere helt findes ikke i hedenskabet. Han blev født i Estland, muligvis endda af jætteslægt, og havde ifølge sagnet ti hænder og var også stor som en jätte. Men Odin afrev de otte hænder, og gav ved trolddom hans skikkelse nogenlunde menneskelige mål. Altid er Stærkodder nærværende når der er et solidt hævn drama i gang. Vi møder ham flere gange kæmpende med sine blottede tarme eller lunger i den ene hånd og sværdet i den anden. Han er den sikre forsvarer af ære og retfærdighed, og den der med ubarmhjertige formaninger bringer frafaldne tilbage på dydens, dvs. hævnens, smalle vej. Eksemplarisk er beretningen om Kong Ingild.

Stærkodder tjente hos Frode d. fjerde. En god og tapper konge, som på forræderisk vis blev snigmyrdet af sacheren Svertig under et gilde. Den nye konge, Frodes søn Ingild, vægrer sig imidlertid mod at hævne faderen, og det får Saxo til at skrive:

”Han vendte sit sind fra alt, hvad godt og hæderligt var, vanslægtede fra sine forfædre og gav sig helt og holdent de frækkeste udsvævelser i vold, så at han helt vendte sig fra, hvad rigtigt og godt var, og hengav sig til lasten i stedet for dyden og forsømte efter at have overskåret alle afholdenhedens sener, sine kongeplichter og blev yppighedens skidne træl. Han lagde sig i virkeligheden efter, hvad der strider imod og er uforeneligt

med et sædeligt liv. [...] Han var nemlig i den grad hengiven til fraadseri, at han hverken brød sig om at *hævne* sin fader eller om at afværge den uret, fjenderne tilføjede riget; når han blot kunne kildre sin gane.”⁴

Ingilds forbrydelse består, ifølge såvel Saxo som Stærkodder, i at han undlader at udføre sin pligt som konge, nemlig sin pligt til at hævne såvel sin fader som sit fædreland, og i stedet hengiver sig til vellyst og behagelighed. Han tragtede efter velstand for sig selv og folket i stedet for efter ære og retfærdighed, og denne behagelighedssyge manifesterer sig symbolsk i hans hang til god spise. Saxo skriver:

“Han var i sin overdådighed lige så vederstyggelig som Frode havde været ypperlig i krig, i den grad havde ganens utidige og fordærvelige piring svækket hans sjæl ved de stadige nydelser.”

Morderen Svertings sønner, der var bange for at Ingild skulle hævne mordet på sin Fader, havde tilmed fået Ingild til at gifte sig med deres søster, altså datteren af faderens morder, og hun æggede ham ved sin kokekunst kun yderligere til at hengive sig til ganen i stedet for til hævnen.

Stærkodder væmmes så meget ved denne konge, at han forlader Danmark og giver sig i tjeneste hos svenskekongen, men af troskab mod den gamle konge vender han nogle gange tilbage for bl.a. at vogte Frodes Datter Helgas ære, og fungerer således som dydens og ærens vogter i en tid hvor kongen ikke gør det.

Stærkodder øver mange heltegerninger i Sverige, men da Ingild stadig undlader af hævne sin fader, og ikke blot har giftet sig med morderens søster men også åbenlyst holder hof med hendes slægt, har han intet andet valg end at vende hjem til Danmark og selv udvirke hævnen. Han ankommer inkognito til Ingilds hof og forfærdes over ødselheden. Til sidst kan han ikke holde sin harme tilbage, smider de overdådige retter tilbage i hovedet på dronningen, og bryder ud i et langt kvad over tidernes forfald der munder ud i disse ord.

Vide vil jeg
hvorfor Ingild,
du din Faders drab ej hævner.
Mat og mæt
du blot dig mæsker,
ligger på
den lade side

Ikke drog jeg
hid til Danmark
for at feste
eller fraadse;
hid fra svears
Land jeg søgte
for at træffe Frodes søn.

Haabed herlig
Helt at se
finder saa
den frække Fraadser.
Sandt du spæede,
Svears Konge:
Ædlest Drot
faar uslest søn.

⁴ (p. 230)

Men er Ingild
end en usling
ej skal dog den
Ufærd times,
at de skatte,
Frode samled,
falde skal
i fremmed vold.

Dronningen og hendes brødre bliver bange over disse ord, og forsøger at formilde Stærkodder ved at række ham sit pandebånd af guld. Men det hidser ham kun endnu mere op, og han fortsætter sit lange kvad med bl.a. at sige:

Hårbånd ej
for helte passer
sligt kun kvindesjæle fryder

Giv det heller til din husbond,
han vist glad for Gaven bliver
kostelig det
klæder en som
rundt i stegte
fugle roder.

Hil dig, Drot,
for herlig Dronning!
Krage søger
Mage, ser man!
Liderlig som
Skjøgen ligger
hun og boler med sin husbond.

[...]

Saa man før
en konge fraadse,
som nu Dane-
drotten fraadser,
rage rundt
i raadne fugle,
søbe sovs
og Østersslim!

[...]

Fraadser, har du
Frode glemt?
Skal ej Helten
hævnes, Ingild?
Saa man før
en søn vel sidde
hos sin Faders
Fjendes Ætmænd?

Ingild befinder sig i den for en adelsmand og konge mest forbryderiske situation, nemlig den at se igennem fingre med uretten i stedet for at hævne den. Og så forkyndes konsekvensen for Ingild hvis han ikke hævner sin Fader:

Som en skygge
skal din skændsel
følge dig,
hvor end du færdes,
om du flyr
til fjernest østen,
eller fjærnt i
vest dig fjæler.

Dvæler du
i dybsens grund,
holder du dig
skjult på Himlen,
hvor den kolde
karlsvogn Kjører,
altid skal
din skam dig følge

[...]

Du, som feyg
din Fader glemte
og ej hævned
Heltens Drab,
er ej blandt
hans Æt at regne,
troløs jeg
og træl dig kalder

Ordet træl, der vel i dag burde oversættes med klient eller måske slet og ret med borger i et velfærdssamfund, er i hedenskabet det værste skældsord der findes, thi trællen er det til dyr reducerede menneske.

Ved disse, og mange andre ord der klart fælder en ikke kun jordisk men også en evig metafysisk dom over Ingild, vækkes kongen omsider af sin sløvhed. Bebrejdelserne virkede, med Saxos ord, som en flintesten og slog tapperhedens lyse luer ud af Ingilds tilslørede hjerte. Hævnlysten ild kom opside til syne i hans sjæl. Med åbenlys glæde og tilfredshed skriver den fromme klerk Saxo:

“Til sidst sprang han op fra sit sæde og udøste al sin vrede over sine bordfæller, drog med blodtørstig grumhed sværdet mod Svertings sønner og sigtede med blottet klinge efter deres struber, hvis svælg han havde kvæget med bordets glæder. Han dræbte dem straks og druknede således bordets hellige ret i blod[...]og forvandlede et skammeligt gæstebud til ærefuld blodsudgydelse; fra gæsteven blev han forvandlet til fjende, fra yppighedens usleste træl til Hævnens grummeste fuldbyrder [...]mere ære var der jo af at fylde bægrene med blod end med vin.”⁵

Der er for Saxo ingen tvivl om det lykkelige i denne omskiftelse. Ingild bliver atter et sandt menneske ved at blive til “hævnens grummeste fuldbyrder”. Hvor der er sket uretfærdighed, er der i sandhed mere ære ved, som han skriver, “at fylde bægrene med blod end med vin.”

Stærkodder er nu tilfreds og ytrer endnu engang et langt kvad hvor han blandt andet siger:

Hil og sæl
min høje Herre,
nu jeg ser,

⁵ (p. 256)

du mod ej savner.
Længe tav du,
nu du taler
uden ord
med ædel Daad

Lad os fælde
hele flokken,
ikke én
vor hævn skal undgaa;
hver nu bøde,
hvad han brød;
længe nok dem
Livet undtes

[...]

Syv mand saa vi
slagne segne,
sone Frodes
Fald med døden.

Nu, hvor der gennem den retfærdige hævn endeligt at sket soning, er det så Ingilds pligt som konge at rydde op i Danmark, der jo på grund af kongens egen mangelen vilje til at hævne, også på alle andre måder er kommet i moralsk forfald. Stærkodder slutter sit kvad med ordene:

Fejg Mand ej
sin skæbne flyr,
intet Skjold
mod døden skjærmer;
hvor han sig
i verden fjæler,
Dødsens dag
og dommen kommer.

Hedenskabets dunkle sandhed

Stærkodder kan nu, efter veludført gerning, igen forlade hoffet. Han er på dette tidspunkt en krumbøjede olding, men han overlever endnu en række konger og øver mangan en tapper heltedåd. Men det hører med til historien om denne blodhævnens, af Saxo højt lovpriste, ypperstepræst, at vi to bøger længere fremme ganske uventet hører om ham at han, tilsyneladende i en pludselig forblindelse, lader sig bestikke med penge til at myrde den forsvarsløse Kong Ole mens denne er i bad.

Straks han vågner op af sin forblindelse, angrer han naturligvis sin udåd, og dræber dem der havde betalt ham for at begå den; og i overensstemmelse med hævnens lov ønsker han udåden sonet, også selvom det nu er ham selv der skal ofres. For at udstille sin vanære bærer han det guld han fik for at dræbe Ole åbenlyst om halsen, og da han endelig møder en søn af en af dem han har dræbt, skærer han det ud i pap, at det er ham der har dræbt faderen, og at sønnen straks bør hævne det:

[...]din fader
bør du hævne,
jeg med vold
og vilje vog ham.
For hans bane
selv jeg byder
dig mit liv

og løn derhos

[...]

Føj mig nu og dræb din fjende,
glad i døden
gaar den gamle.

Efter alenlang overtalelse lykkes det Stærkodder, at få den unge mand til at påtage sig hævnerens rolle, og tage sværdet i hånden for at hugge Stærkodders hoved af. Lige før hugget falder siger Stærkodder, at hvis bødlen springer ind mellem hovedet og kroppen inden kroppen falder til jorden, vil han i fremtiden blive usårlig over for våben.

Ynglingen springer imidlertid ikke, og Saxo refererer den udbredte holdning, at Stærkodder kun sagde dette for at ynglingen skulle blive knust under stærkodders kæmpekrop, når den faldt hovedlød til jorden. Hvis det var lykkedes, ville stærkodder være død på smukkeste vis, idet han på en gang ville have oplevet at dø ærefuldt for en fjendes sværd, og samtidig have udført den genistreg at dø og hævne sin egen død i een og samme handling!

Og deri ligger der en dyb og dunkel sandhed om det ædle hedenskab. Det dunkle ideal af et hævn drama er dramaet hvor begge sider har lige meget ret til hævnen, og derfor begge med lige god ret kan skrive "Gott mit uns" på deres bæltespænder. Og hvor begge parter falder samtidig i kampen på ærens mark.

Alle ligger døde på scenen, den sidste når lige at slukke lyset før han selv udånder, og publikum klapper over den dermed frembragte katharsis. Det er den dybe mening i det for det æreløse menneske ellers så meningsløse Bravallaslag. I dette ideal ligger en skjult viden om menneskets gæld til sin skaber, en skjult viden om at vi på forhånd skylder alt væk, en dunkelt erkendt viden om syndefald og arvesynd og den nødvendige bod, og om at det mindste vi kan gøre er at erlægge vort eget liv som et gudvelbehageligt offer. Ja, egentligt burde hele skabningen erlægges som offer.

Men det græske og det nordiske hedenskab viser også sin sande storhed ved ikke at have nogen illusioner om offeret. Såvel Akilleus som Stærkodder gør blot deres pligt, og har intet håb om gennem deres dåd at slippe ud af den faldne verdens dunkelhed. Det kan formuleres på den måde, at den ædle hedning i sit hjerte véd at der har været et syndefald, og véd at livet i denne verden kun er en midlertidig udsættelse af den retfærdige straf over menneskets fald.

Og den ædle hedning svarer ja til denne straf, han svarer ja til at han skylder alt til sin skaber, men han véd også at dette "ja" i sidste ende intet ændrer. Den ædle hedning véd at han skylder sin skaber at gøre bod for faldet, men han ved også at han intet har at give som bod, som han ikke på forhånd skylder væk. Derfor kan han aldrig bringe fuld soning.

Som sagt, så kræver retfærdighedens lov jo, at hvis noget er blevet stjålet, så skal ikke blot det stjalne leveres tilbage, der skal også gøres bod for den vilje der udførte handlingen. Perlen skal ikke blot tilbageleveres, den skal også renses. Men selv den ædleste hedning kan kun tilbagegive hvad han har stjålet, han kan ingen ekstra fyldestgørelse bringe. Ja, så sandt som hele skabningen skylder sin skaber alt, kan intet i den skabte verden, selv hele skabningens undergang, fremkalde den fulde soning.

I nordisk mytologi peger alt frem mod ragnarok, og guderne forbereder sig på dette sidste slag, ikke for at kunne vinde det, men for i dette slag at vise en sidste ædel dåd. De overleverede fortællinger kan i hvert fald udmærket tolkes på den måde, at alle skabninger, såvel Guder som mennesker efter ragnarok skal ende i Hel, i det evige mørke. Selv den største af alle helte, Akilleus, er i Hades, beretter Odysseus, og selv kampen Stærkodder har intet andet at se frem til.

Vel fortælles det at de ædle krigere kommer til Valhalla hvor de lever lykkeligt i ædel strid, men de hentes kun til Valhalla for at Odin kan bruge dem i de sidste kampe frem mod ragnarok. Og efter ragnarok skal de alle, guder som mennesker, til Hel.

De nordiske Guder er jo mindst lige så skyldige som menneskene. Ikke blot derved at deres skabelse skete ved vold og uretfærdighed, men også derved at de har opretholdt deres magt ved mere uretfærdighed. Guderne sikrede deres magt ved at bygge en mur rundt om Asgård. Men muren blev bygget af en jætte som, i fald han kunne få muren færdig på 3 vintre, skulle have solen, månen og Freja, frugtbarhedens gudinde, som velfortjent løn. Prisen for gudernes sikkerhed er således hele verdens - også deres egen - undergang. Derfor bedrager de med Lokes hjælp jætten, muren bliver ikke helt færdig, og de har begået en uretfærdighed som gør deres endelige ragnarok så meget desto mere velfortjent.

Verden falder sammen i eet stort hævn drama, een stor ofring af den samlede skabning. En ofring som Stærkodder profeterer om med sit ønske om at få bøddel og offer til at forgå i én og samme handling.

Den kultiske ofring

Hedenskabets kultiske offerer er ikke væsensforskellige fra den i striden udførte ofring. Kulten er dels et supplement og dels en erstatning. Der er i f.eks. den græske kultur en såvel historisk som tematisk glidende overgang fra kulten og til den episke fortælling og tragedien. Kulten og den kultiske ofring fungerer både som et supplement til og som en erstatning for selve dåden. Og ethvert offer har sit udspring i menneskeofferet. Den græske tragedie må således ses som en stiliseret udgave af en oprindelig menneskeofrende kult. Ved at ofre den anden udsætter jeg så at sige ofringen af mig selv, jeg udsætter altså min egen, min families eller mit folks udslættelse.

Hos Saxo hører vi ofte hvorledes ofringen af mennesker tager voldsomt til i krisetider, eller hvorledes ofringen af mennesker kan afværge en truende fare. Eksemplarisk er fortællingen om den norske Kong Hakon, som ønsker at befri sit land fra den vanære at trække under Danmark, og som, da slaget stunder til og han får viden om, at det er selveste jomsvikingerne som sendes mod ham, og han ud fra styrkeforholdet kan se at han nødvendigvis vil lide nederlag, så griber til den fortvivlede løsning, at slagte to af sine egne sønner på et offeralter.

Og den kristne Saxo er ikke i tvivl om at offeret hjælper, thi som følge af dette offer må Harald Blaatand, som på dette tidspunkt ovenikøbet netop har omvendt sig til kristendommen, ikke blot kæmpe mod nordmændene, men også mod alle mulige himmelske magter der nu, på grund af barneofferet, er på nordmændenes side. ”Så blev da enden”, skriver Saxo, ”at nordmændene, hvem Himlens kræfter hjalp i højere grad end deres egen styrke, drev danskerne på flugt, før end de fik slået dem ihjel, idet disse utvivlsomt mærkede, at de havde gudernes vrede imod sig.”⁶

Det er ikke en ukristelig tanke når Saxo tydeligvis mener, at Hakons ofring af sine sønner gavner ham, det er jo ikke anderledes end når vi i kristen tradition kan hævde, at mennesker kan få jordisk fremgang ved at indgå pagt med djævelen, således som vi f.eks. kender det i Faust-myten, hvor Faust indgår en pagt med djævelen, som består i at han bringer sig selv som offer, til gengæld for i tiden frem til offeret at få jordisk fremgang og lykke. Denne pagt står det enhver, også os, frit for at indgå. Og den virker som bekendt.

Også i den mest dæmoniske hedenskab - og der er naturligvis grader inden for hedenskab - ligger der en sand erkendelse af menneskets gæld. Kannibalismen må vel siges at være en i særlig grad primitiv eller degenereret variation af offeret. Den kraft som normalt skænkes ved gudernes mellemkomst, gives i kannibalismen direkte og uformidlet. (Nutidens mange såkaldte seriemord, eller rettere nutidens besættelse af seriemord, eksemplificeret i ”Hannibal

⁶ (Bog X p. 388)

the Canibal” i “Ondskabens øjne” - eller i trenden blandt skoleelever til, enten virtuelt eller virkeligt, at udrydde deres klassekammerater med maskinpistoler - burde analyseres herudfra, langt snarere end ud fra psykologiske eller sociologiske myter. Der sker tydeligvis en overførsel af kraft fra offeret til den ofrende. Hvor der ikke længere er tro på Jesu offer, der bliver der brug for erstatninger, hvilket også kommer til udtryk gennem den store folkelige glæde og følelse af retfærdiggørelse og kraft hver gang ypperstepræsten, i form af f.eks. den amerikanske præsident eller den engelske premierminister, sender bombemaskiner af sted for at bringe ofre til menneskerettighedernes gud. Ingen føler tilsyneladende denne overførsel af kraft mere end danske lederskribenter. Her gives de magtesløse ny styrke.)

Ethvert hedensk folkelag er, så sandt som alle folkeslag er af Adams og Evas og Noahs æt, og derfor oprindeligt tilhørte den sande kirke, et frafaldent folk. Hedenskabet kommer i egentlig forstand ikke før kristendommen, det kommer efter, på samme måde som alle dyr jo oprindeligt blev skabt tamme som en del af menneskets kulturverden, og deres nuværende livsvilkår, i evig frygt og lidelse, skyldes syndefaldet.

Kulturen kommer før naturen, loven kommer før lovfriheden og kirken kommer før hedenskabet, men indenfor hedenskabet findes der forskellige grader af frafald. Næsteften den nyligt frafaldne, f.eks. vor tids mennesker, der jo åbenlyst betragter sig selv som dyr, er den værste hedenskab den hvor kulturen er blevet dækket så meget til, at mennesket næsten er blevet som et dyr, dvs. det vi med rette kalder primitive kulturer, mens det ædle hedenskab er det hvor der er bevaret - eller genskabt - en smule sand erkendelse af loven, og af menneskets situation i den faldne verden.

Den ædle hedning véd, ligesom den ædle muhamedaner, at han lever i en falden og mørk verden, og han har derved den sande længsel, men han har aldrig lært om vejen ud af mørket. Den ædle hedning véd at lyset aldrig kan komme ind i mørket, og i denne erkendelse består hedenskabets sande tragiske storhed.

I Dantes Guddommelige Komædie møder han i Limbo, dvs. i helvedes første kreds, hvor der ikke er pine men kun evige sukke, de ædle hedninger, som aldrig har skuet det sande lys, og som derfor ikke kan frelses. De uretfærdige hedninger er naturligvis i de dybereliggende kredse, under samme vilkår som de uretfærdige fra kristne lande, men de hedninger som har levet et anstændigt liv på jorden, er altså her i Limbo. Og midt i Limbo sidder de samlede om et bål, der spreder et svagt lysskær i mørket. Her sidder blandt andre hedninger som Homer, Ovid, Vergil, Platon og Sokrates, men også ædle muslimer, som sultanen Saladin og filosofen Averroës.

Og det bål de sidder rundt om, illustrerer naturligvis de ædle hedningers sande erkendelse af menneskets tilstand i den faldne verden. Lyset fra bålet er ikke det sande lys, men det er dog en svag kopi af det sande lys. Deres sande indsigt har givet dem længsel efter det sande lys. Derfor sukker de, men de pines ikke.

Det gælder for alle kredsene i Dantes helvede, at de pinsler de fordømte lider, i virkeligheden blot er en gentagelse af deres pinsler i verden, således også i Limbo.

Der lød i den, som lyttende jeg hørte,
ej nogen gråd, men kun af sukke svare
den evige luft stærk skælvende sig rørte

“Længsel uden håb skal os fortære”, forklarer Vergil, som jo også hører hjemme i dette sukkenes rige.

Thorkilds rejse

Det danske folk skulle imidlertid ikke nøjes med hedenskabets jordiske bål. Til os kom også det sande lys. Og det kom ifølge Saxo på et tidspunkt, hvor mørket ellers var ved at blive fuldstændigt.

I en fortælling der angiveligt foregår omkring Karl den stores tid, beretter Saxo, at det danske folk er næsten helt udryddet. Befolkningens forsvinden betyder, at landet ikke længere bliver dyrket, således at den fæle skov nu breder sig over det meste af det Danmark der før var dækket af kornmarker.

Saxo skriver ikke direkte hvorfor den danske befolkning er ved at forsvinde, og landet synker tilbage ind i kaosskovens mørke, men det ligger som sagt i selve hedenskabets natur, at skabningen må udslette sig selv i evige hævn dramaer og ragnarok. Det udelukker ikke at spillet kan begynde forfra, men så sandt som kosmos én gang er slået i stykker og umuligt kan genoprettes af skabningen selv, vil resultatet altid blive det samme.

Den i hedenskabets ofte forekommende tanke om den evige cirkulære genkomst, er et storslået udtryk for denne tragiske, men også ædle, forståelse af menneskelivet. Måske er det ligefrem sådan, at ethvert konsekvent gennemtænkt hedenskab nødvendigvis må ende i tanken om den evige genkomst. Tanken findes i den græske, den nordiske og den fjernøstlige hedenskab, den findes med storslået konsekvens hos Nietzsche, og den findes, så vidt jeg kan forstå, også i de mest udbredte af de astronomiske skabelsesmyter som videnskaben i dag servicerer os med, hvor universets udvidelse og sammentrækning vel nærmest forstås som evige pulsslæg. (For så vidt som det kan tales om evighed, når tiden ikke er givet på forhånd, men tværtimod er et produkt af pulsslægene, og derfor i 'perioder' er ikke-eksisterende. Disse 'videnskabelige paradokser er imidlertid ikke væsensforskellige fra paradokserne i andre former for mystik, og ligesom i disse giver paradokserne kun de indviede præster forøget status.)

Skoven er for Saxo et billede på kaos og mørke, og når han skriver at skoven breder sig over landet, så er det ganske enkelt et udtryk for, at Danmark er ved at synke tilbage ind i mørket. Det er dødsriget Hel der langsomt opsuger alt liv.

Den danske konge, Gorm, har følgelig hverken mange at kæmpe for eller kæmpe imod, og det er derfor kun naturligt, at han søger andre veje for at øve kæmpedåd. Han vil udforske naturens hemmeligheder, udforske om der mon findes en vej ud af mørket.

Gorm har en klog rådgiver ved navn Thorkild, og med Thorkild som vejviser drager han ud mod verdens ende, dvs. udenfor menneskets verden, for at finde en umådelig stor guldskat, ejet af en jætte ved navn Gejrrød. For at finde den må de drage udenfor menneskenes verden. De kommer til Gejrrøds gård, men det de møder er en verden i lige så stort forfald som den de kommer fra. Gejrrød er blevet spiddet i et hævn drama med Thor, og byen synes alene behersket af gespænster og dæmoner. Næsten alle folkene omkommer, og da de sidste også er ved at dø på hjemturen, anråber Gorm guderne om hjælp. Saxo skriver:

“Så vågnede Frygten for guderne i hans sind, og han tog sin tilflugt til at aflægge løfter til guderne, idet han holdt for, at i den yderste nød var der kun hjælp at finde hos dem. De andre anråbte forskellige guder og mente de burde ofre til flere Guder, men selv bad han og bragte sonofre til Udgaardsloke, og så opnåede han det gunstige vejr han ønskede.”

Gorm når altså frelst hjem fra sin rejse ved, til forskel fra besætningen, at stole på at der er en mægtig Gud hævet over småguder og ånder. En overgud som han kan søge støtte hos ved at bede til ham og ofre til ham.

Efter den frygtelige rejse beslutter Gorm sig for at leve i fred. Han tager sig en kone og slår sig til ro, stadig optaget af at udforske naturens hemmeligheder. Men da hans liv næsten er levet til ende, kommer han imidlertid, gennem sine studier og gennem nogle svage rygter der

er nået frem til hoffet, til erkendelse af at sjælene er udødelige. Han begynder derfor at gruble over hvilke boliger hans sjæl vil komme til når den forlader legemet, eller hvilken løn man kan gøre sig fortjent til ved ivrig tilbedelse af guderne.

Nogle onde mennesker som først og fremmest var besat af had til Gorms rådgiver, Thorkild, overbeviser nu Gorm om, at han skal sende Thorkild til Udgårdsloke, der jo tidligere har vist sig for Gorm som den mægtigste gud.

Det må regnes for selvmorderisk at nærme sig en så mægtig gud, men Thorkild kan ikke undslå sig, og som hævn får han udvirket, at hans fjender også skal deltage i togtet, således at han i det mindste får dem med i døden.

Efter en lang sørejse kommer han til Udgårdslokens rige, men langt fra at være et sted hvor der er guddommelig magt og styrke, og hvor det giver mening at søge hjælp, så er der også her et tæt mørke. Den sol der giver alt levende dets kraft er ophørt med at skinne, og da også ilden på skibene brænder ud, mister besætningen til sidst selve livskraften.

De får imidlertid ild hos nogle jætter der bor i en hule i dette mørke. Saxo beskriver deres bolig således:

“Indgangen var hæslig at se til, dørstolperne rådne, væggen sort af smuds, loftet snavset og gulvet fuldt af slanger.”

Endnu værre bliver det da de kommer til Udgårdslokens bolig. Også her er der skident og mørkt og hæsligt. Langt fra at møde en gud kan han spørge til råds om verdens hemmeligheder, ser han Udgårdsloke siddende ynkværdig og hæslig fastlænket til en klippe. Jorden er overalt oversået med slanger. Han møder en gud som ikke blot er ude af stand til at hjælpe menneskene mod verdens truende endeligt, men som ikke engang er i stand til at hjælpe sig selv.

Billedet minder om Dantes møde med Lucifer i Infernos nederste kreds, hvor den magt der for os mennesker ser ud til at have hele verden i sin hånd, og som med rette kaldes ‘denne verdens fyrste’, sidder som den allermest lidende, fastfrosket i en Isblok. Som et modbillede på den treenige Gud har også Lucifer tre hoveder og tre sæt vinger. Isen piner ham frygteligt og ikke engang det at gnaske på de tre største menneskelige syndere, nemlig Judas, Brutus og Cassius, giver ham nogen lindring. Han græder blodtårer og basker i sin pine fortvivlet med de tre par vinger. Jo mere han basker for at komme fri, jo stærkere fryser isen, jo mere pines han, og jo mere basker han. I al evighed.

Thorkild og de medrejsende overfaldes af slanger og onde ånder, og må se den sikre død i øjnene. Men så sker der noget. Saxo skriver.

“De andre anråbte forgæves guderne om at være dem gunstige, men så bad Thorkild til *hele verdens gud* og ikke blot bad til ham men bragte ham ofre, og så varede det ikke længe før de havde den samme himmel over sig som før.”⁷

Thorkild beder altså ikke, således som Kong Gorm ellers succesfuldt gjorde under den tidligere rejse, til Udgårdsloke som en mægtig overgud, nej han beder nu af dybsens nød, dvs. ganske bogstaveligt fra dødsrigets mørke, til den Gud der står over Udgårdsloke og alt andet, han beder til den *almægtige* Gud. Og han frelses.

På vejen hjem lægger Thorkild ind til Tyskland og lærer begyndelsesgrundene til den sande gudsyndelse. Hjemkommet skal han nu fortælle Kong Gorm om rejsens udfald, men Thorkilds fjender får overbevist kongen om, at han vil dø hvis han hører på Thorkild, hvilket

⁷ (p. 346)

vel at mærke senere viser sig at være sandt. Kongen beordrer derfor i stedet Thorkild dræbt om natten, men Thorkild undslipper ved at lægge en træstamme i sin seng i stedet for sig selv.

Næste dag træder Thorkild frem for Gorm mens denne sidder ved middagsbordet, men så sker der det utænkelige, at Thorkild, den nyomvendte kristne, ikke kommer for at hævne, nej han kommer for at tilgive og derved overlade dommen til Gud og til kongens egen samvittighed. Han siger:

“Jeg tilgiver din grumhed og forlader dig din vildfarelse, at du i stedet for at takke mig har besluttet at straffe mig, der bringer gode tidender hjem fra min sendefærd. [...] Du og du alene, skønner jeg, vil straffe mig grumt for min tapperhed. Men jeg giver afkald på at hævne mig, og nøjes som straf for den krænkelse, du har tilføjet mig, med den skam du må føle i dit hjertes inderste - hvis en utaknemlig kan føle skam. Jeg gør dig ikke uret ved at sige, at du overgår alle onde ånder i grumhed og alle vilddyr i vildhed, når jeg, som er sluppet fra så mange utyskers lumske angreb, ikke har kunnet være sikker for angreb fra dig.”⁸

Der sker her det utænkelige, at Thorkild giver afkald på sin hævn og ikke engang mener at han mister sin ære derved, thi han overlader straffen til en anden, til den Gud han netop har hørt om på sin rejse. Gorm beder nu Thorkild alligevel berette om sin rejse. Saxo skriver.

Han[altså Gorm] lyttede begjærlig til alt, hvad han fortalte, indtil talen kom på hans gud, at han blev ilde omtalt, kunde han ikke finde sig i; han kunde ikke taale, at det blev lagt Udgaardsloke til last, hvor led han var, og det skar ham i den grad i hjertet at høre, hvor fæl han var blevet, at han ikke kunne holde det ud og opgav ånden midt under fortællingen. Saaledes kom han, medens han ivrigt dyrkede en falsk gud, til erkendelse af, hvor usalighedens fængsel i sandhed er. Stanken af det hår, Thorkild havde plukket ud af jættens skjæg til vidnesbyrd om sine store bedrifter, bredte sig også imellem de tilstedeværende og dræbte mange af dem.”⁹

Men Thorkild overlever altså. Han overlever hedenskabets nødvendige ragnarok. For ham spreder lyset sig midt i mørket. Han kan komme hinsides den offer- og hævnspirale der har fået mørket til at brede sig over verden, som har bastet og bundet selv denne verdens mægtigste magter så de rådner op i deres egen stank, og som har sendt Danmark tilbage mod skovens mørke og kaos.

Men hvordan kan Thorkild det? Hvorledes kan den nye tro han har mødt, og hvis lære han netop har hørt begyndelsesgrundene til, hvorledes kan denne tro komme hinsides den lov og den retfærdighed der blev indstiftet ved selve verdens skabelse? Har han mødt en gud der kan eller vil se igennem fingre med uretfærdighed, og som derfor kan undlade at lade den retfærdige straf overgå den skabning der fortjener straffen?

Nej, det har han naturligvis ikke. Men spørgsmålet er nu meningsfuldt, thi det der er sket for ham, er jo det for enhver ædruelig hedning utænkelige, at han har mødt en gud der ikke er underlagt skabelsesloven. Han *har* mødt en almægtig Gud, og for så vidt som Gud er almægtig og har skabt loven, kan man også meningsfuldt spørge om Gud kan og vil ophæve eller suspendere sin lov for verden?

Hævnens Gud

Således spørger Anselm også i sin “Hvorfor Gud blev menneske. Han spørger:

⁸ (p. 384)

⁹ (p. 348)

“Lad os gå tilbage og se på, om det sømmer sig for Gud at fjerne synden udelukkende gennem miskundhed, uden overhovedet at modtage den ære, som han blev frataget.”¹⁰

Men svaret er nødvendigvis nej, thi når Gud har lavet et lov for verden som betyder at der til enhver overtrædelse, enhver synd, hører en straf, en hævn, så fjernes synden jo uretmæssigt hvis den ikke straffes, og det ville desuden have den absurde konsekvens, at uretfærdigheden ville være friere end retfærdigheden.

”Alle ved, at menneskelig retfærdighed står under loven, så at Gud tildeler målet af gengældelse efter dens størrelse.

[...]

Men hvis synden hverken bliver løst eller straffet, står den ikke under nogen lov.

[...]

Altså er uretfærdigheden friere, hvis den fjernes ud fra miskundhed alene, end retfærdigheden. Det lader til at være yderst upassende. Det upassende er udstrakt i en sådan grad, at det gør uretfærdigheden lig med Gud, for ligesom Gud ikke ligger under for nogens lov, så gør uretfærdigheden heller ikke.”¹¹

At hævde at Gud kan frelse mennesket alene ved miskundhed, dvs. uden at lade retfærdigheden ske fyldest, er at gøre uretfærdigheden til Gud, dvs. det er at gøre Gud til en djævel og gøre menneskets uretfærdighed til en gudvelbehagelig handling. Og langt fra at have mødt en sådan djævel, er den Gud Thorkil mødte, og som bragte lys ind i mørkets rige, en Gud der står urokkelig fast på sin lov og sin retfærdighed. Han har mødt den Gud som i 5. Mosebog kapitel 32 taler så direkte som nogen Akilleus om sin krænkede ære, sin retfærdighed og sin hævn over såvel folket, når det falder fra, som over folkets fjender. Først siger Moses:

“Lyt til; I Himle, lad mig tale, jorden høre mine ord!

Lad dryppe som regn min lære, lad flyde som dug mit ord, som regnskyl på unge spirer, som regnens dråber på græs.

Thi Herrens navn vil jeg forkynde, ære skal I give vor Gud!

Han er klippen, fuldkomment hans værk, thi alle hans veje er retfærd!

En trofast Gud uden svig, retfærdig og sanddru er han.”

Gud er fuldkommen, siger Moses, fordi hans retfærdighed er urokkelig. Og netop denne urokkelighed bevirker at han ikke kan se igennem fingre med overtrædelsen:

“Skændselsmennesker sveg ham, en forventet og vanartet slægt.

Er det sådan, I lønner Herren!

Du tåbelige uvise folk. Er han ej din fader og skaber, den, som gjorde og danned dig?

[...]

Klippen der avled dig, slog du af tanke og glemte den Gud der fødte dig!

Da Herren så det, forstødte han dem af græmmelse over sine børn og sagde:

jeg vil skjule mit åsyn for dem og se, hvad ende det tager med dem; thi de er en bundfalsk slægt, børn, som er uden troskab;

[...]

Thi der flammer en ild i min vrede,

¹⁰ (p. 39)

¹¹ Anselm p. 39:

som brænder til dødsriget; den fortærer jorden med dens grøde og antænder bjergenes grunde.

Jeg hober ulykker over dem og opbruger mine pile imod dem.

De udmagres af sult og hentæres af pestglød og giftig sot; så sender jeg vilddyrers tænder og slangers gift imod dem.

Ude slår sværdet børnene ned og inde i kamrene rædselen, både yngling og jomfru, diende børn og grånende mænd.”

Således vil Gud straffe sit udvalgte folk, siger han, men for at de andre folk ikke skal tro, at det er dem som har overvundet Israel, og for at Israel skal erkende at Gud er Herren, vil Han frelse sit folk midt i udslettelsen og i stedet lade sin hævn ramme fjenderne:

“Thi fra Sodoma stammer deres vinstok og fra Gomorras marker; deres druer er giftige druer, og beske er deres klaser;

som dragegift er deres vin, som øglers gruelige edder.

Er ej dette forvaret hos mig, forseglet i mine gemmer

til *hævnens* og regnskabet's dag, den stund deres fod skal vakle.

[...]

Erkend nu, at jeg, jeg er Gud uden anden Gud ved min side. Jeg dører, jeg gør levende, jeg sårer og jeg læger og ingen kan frelse fra min hånd.

[...]

Jeg hvæsser mit lynende sværd, og min hånd tager fat på dommen, jeg hævner mig på mine fjender, øver gengæld mod mine avindsmænd.

Mine pile gør jeg drukne af blod, og mit sværd skal svælge i kød, i faldnes og fangers blod og fjendtlige høvdingers hoveder!

I folkeslag pris hans folk, thi han hævner sine tjeneres blod; han hævner sig på sine fjender og skaffer sit folks land soning!”

Når der her både tales om Guds vrede og hævn, som den er når den vender sig mod hans eget folk, og som den er når den vender sig mod folkets fjender, er det jo tydeligt, at der ikke er nogen modsætning mellem Guds kærlighed og hans retfærdighed og hævn, thi Hans urokkelige retfærdighed er jo netop det som gør, at vi kan stole på ham. Retfærdigheden og kærligheden er ét.

Den første kærlighed

I Dantes Guddommelig komedie står der over indgangsporten til helvede skrevet:

Jeg fører ind til staden fuld af jammer,
jeg fører ind til evig kval og møje,
jeg fører ind til de fortabtes flammer.

Retfærdighed bevæged først min høje
bygmesters ånd, og de mig bygged vare
almagt, alkærlighed, alvisdoms øje

I den italienske originaltekst står der ‘den guddommelige magt’, ‘den højeste visdom’ og ‘den første kærlighed’, “*el primo amore*”. Almagten er faderen, alvisdommen er sønnen, logos, og alkærligheden er Helligånden som udgår fra faderen og fra sønnen.

Af denne oprindelige indre kærlighed i treenigheden, kærligheden mellem almagten og alvisdommen, logos, er helvedes evige hævn-cirkler blevet bygget, det helvede som skal stå til evig tid. Derfor slutter indskriften:

“Lad alt håb fare, I som træder ind.”

Det er den samme enhed mellem retfærdighed og kærlighed, der her kommer til udtryk som vi så i Moses sang, omend vi i Moses sang, endnu tydeligere end hos Dante, møder Gud som den lidenskabelige Gud. Guds retfærdighed og hævn er en lidenskabelig retfærdighed og en lidenskabelig hævn, og det skyldes netop, at retfærdigheden udspringer af den lidenskabelige kærlighed der eksisterer allerede i den treenige Gud selv.

Verdensordenen er ikke en maskine, ikke et urværk, nej den er en lidenskabelig Guds værk, og deri findes også forjættelsen om, at Gud i sin lidenskabelige kærlighed vel hader synden, men elsker synderen og ønsker dennes frelse.

Faderen skabte verden ved sønnen, logos, og sønnen udførte skabelsen i lydighed og kærlighed til Faderen. Og fordi retfærdigheden, den retfærdighed der også måtte skabe et helvede til evig fordømmelse af brud på retfærdigheden, og derved en afvisning af Guds kærlighed, er et udtryk for denne kærlighed, derfor giver selve den straffende og hævnende retfærdighed vished om, at Gud ønsker at frelse sin skabning.

Netop i lidenskaben i Moses sang, den lidenskab som gør, at Guds tale om hævn i 5. Mosebog for os at se slet ikke er til at skelne fra f.eks. Stærkoddens eller Akilleus' lidenskabelige hævntørst, netop i denne lidenskab ligger også den saligste forjættelse. I selve ordene “jeg hævner mig på mine fjender...mine pile gør jeg drukne af blod.” i disse ord - udtalt af den almægtige Gud - er også forjættelsen indeholdt.

Gud ønsker synders frelse, han ønsker at retfærdiggøre synderen. Men hvordan kan han det uden at holde op med at være retfærdig og derved i virkeligheden også holde op med at være kærlighed? Ja, det synes, som allerede hedningene kunne erkende, aldeles umuligt.

Og menneskets frelse er ikke kun umulig fordi Gud, hvis han så igennem fingre med synden, ville ophøre med at være Gud, men også fordi en frelse der sker ved hjælp af uretfærdighed slet ikke ville være nogen frelse for mennesket. Anselm skriver:

“Men så længe man intet giver tilbage, vil man enten have vilje dertil eller ikke; hvis man dog ønsker noget, man ikke kan, så trænger man til det; men ønsker man det ikke, er man uretfærdig.

[...]

Men hvad enten man er trængende eller uretfærdig, bliver man dog ikke salig.

[...]

Så længe man altså intet giver tilbage, kan man ikke blive salig.”

I dette citat er et vel næsten glemt aspekt af Anselm forsoningslære klart fremtrædende, nemlig at selvom vi forestillede os det umulige, at Gud skulle være uretfærdig og tilgive mennesket uden tilfredshed, så ville mennesket ikke derved opnå saligheden, thi i så fald ville mennesket enten være trængende(indigens) eller uretfærdig(iniustus) og begge dele er uforeneligt med at være salig. Der er naturligvis ingen mangel i saligheden, og Anselms elev Boso må med nødvendighed konkludere.

“Hvis Gud følger retfærdighedens orden, er der ingen udvej for det arme menneske, og Guds barmhjertighed ser ud til at gå tabt.”

Hvis det på nogen måde forholdt sig anderledes, hvis Gud kunne se igennem fingre med synden, så ville han i sin kærlighed naturligvis ikke have fordrevet Adam og Eva fra paradiset. Men fordi Guds kærlighed og Guds retfærdighed er ét, derfor måtte han i sin kærlighed uddrive dem til den syndens og dødens verden hvor vi nu lever, ligesom han i sin kærlighed måtte skabe helvede, som den evige bolig vi vandrer frem imod under vort korte liv her på jorden. Og fordi menneskets er skabningens hoved, derfor er ikke kun mennesket der sukker. Hele skabningen sukker under dommen

Forjættelsen

Alligevel gav Gud allerede ved uddrivelsen af paradiset også Adam og Eva forjættelsen om at han ved tidernes ende vil bringe frelse til sin skabning, og i egentlig forstand er der som sagt ikke noget skel mellem dommen over dem og forjættelsen til dem, thi så sandt som dommen udspringer af den kærlighed der fra evighed af er indeholdt i Guds treenighed, er der allerede i dommen også forjættelse.

Men da muligheden for frelse er skjult for menneskets i Guds treenighed, kan mennesket ikke holde fast i forjættelsen med sine sanser, sin fornuft eller sine følelser, det kan kun ske i tro. Forjættelsen strider mod alt hvad mennesket selv kan komme frem til. Forjættelsen kan kun fastholdes i troen på Guds ord, hvor meget dette ord så end strider mod fornuften.

I sin nåde og miskundhed har Gud imidlertid også altid givet mennesket noget ydre at holde sig til, et ydre tegn som helt synligt forkynder forjættelsen. Og dette tegn var for Adam og Eva offeret, på samme måde som det hos os er dåb og nadver, således som vi hører om det allerede i fortællingen om Kain og Abel. Fordi Kain ofrede for at gøre sig retfærdig over for Gud, dvs. for at give Gud en gave som Gud måtte gøre gengæld for, så Gud ikke til Kains offer. Men Gud så til Abels offer, fordi Abels offer var et offer bragt i ydmyghed og syndsbekendelse, et offer der ikke viser nogen gerning fra menneskets side, men som alene er et forjættelsestegn der viser frem mod det fuldkomne offer, dvs. den fuldstændige tilfredshed, som Gud i troen har givet Abel løfte om.

Når offeret bringes samtidig med at der lyder den rette prædiken, dvs. hvor der forkyndes tro på Guds forjættelse, så viser det ikke hen til menneskets gerning men til Guds. Det er Gud selv, der som den sande ypperstepræst, bringer offeret, og derfor skal offeret heller ikke bringes af hvem som helst, men kun af den der er rettelig kaldet og indsat som Guds stedfortræder i præstegerningen. Da Arons sønner på eget initiativ går ind i det allerhelligste for at ofre, dør de straks.¹²

Og herved ser vi straks forskellen mellem den sande og den falske kirke, og det sande og falske præsteembede. Den falske kirke ser sig selv som menneskets stedfortræder, altså som den der på menneskets vegne skal yde Gud tilfredshed, mens den sande kirke, med det sande præsteembede, er Guds stedfortræder, og derved viser bort fra sig selv, og hen til Gud som den sande ypperstepræst, der bringer det ene offer der kan fremkalde forsoningen.

Og det samme gælder i øvrigt forholdet mellem den sande og falske øvrighed. Den falske øvrighed er den der ser sig indsat af mennesker og som derfor forkrøbler i humanisme og dæmoni, mens den sande øvrighed véd sig indsat af Gud, og derfor véd at den handler på Guds vegne. Den sande øvrighed véd med Paulus' ord, at "den er Guds tjener, en hævner, til straf over den, som gør det onde."

Når den falske øvrighed, hører lovens ord "du må ikke slå ihjel" og "du må ikke hævne dig"¹³, så hører den det som en anvisning på samfundsindretning, mens den sande øvrighed frimodigt fører sværdet idet den gør det på den Guds vegne som siger: "Mig tilkommer det at straffe, Jeg vil gengælde."¹⁴ Enhver der er indsat i øvrighedens embede kan frimodigt med

¹² (3. mos 16)

¹³ (3. mos 19,18)

¹⁴ ((Rom 12,19)

Samson råbe: “Herre, Herre, kom mig i hu og giv mig kraft, så jeg kan hævne mig på filistrene for begge mine øjne.”

Det kultiske offer er i Det gamle Testamente et offer der indeholder forjættelsen om det fuldkomne gudvelbehagelige offer, der vil give Gud tilfredshed.

Korsets gåde

Men hvordan kan dette ske? Hvordan kan dette fuldkomne offer bringes, når det som sagt ikke ville være et tilstrækkeligt offer om så den samlede skabning blev lagt på alteret? Hvordan kan gælden indfries, når der i den samlede skabning ikke findes noget som helst som ikke på forhånd skyldes bort til Gud, således som salmisten siger: “Visselig, ingen kan købe sig fri og give Gud en løsesum.”¹⁵

Ja, det kan kun ske ved at noget der ikke er af verden men som er uendeligt meget mere end verden, bringes som offer. Og dette noget er Jesus Kristus “Hvem Gud fremstillede som sonemiddel ved troen på hans blod”(Rom 3,23), ved hvem “Gud forligte verden med sig selv.”(2. kor 5,9), og som “gav sit liv til løsesum for mange”(Mtt. 20,28). Alene den jomfrufødte Jesus Kristus kan bringe dette offer. Han kan ikke bringe forsoning ved sit liv, thi vel levede han, som jomfrufødt og ubesmittet, et fuldstændigt retfærdigt menneskeliv, men et sådant menneskeliv er ikke andet end hvad mennesket på forhånd skylder Gud, og der er derfor ingen fortjeneste i det.

Men da døden er indstiftet som en straf over synden og Jesus Kristus som syndfri, lige så lidt som Adam og Eva før syndefaldet, er skyldig at dø, bringer han med sin død det fuldkomne offer. Han rammes uforskyldt af Faderens hævn, og derved skærmer han, som et sonedækket, enhver der kryber ind under korset mod denne hævn. Hvor et menneske i dåben og i troen gøres til ét med Jesus Kristus, får han Gud til Fader, og hvad Faderen derefter end lader tilskikke dette menneske så vil det ikke længere være udtryk for hævn men for en faders kærlige tugtelse af sine børn, og den der tugtes kan i troen svare: “Lad fare i Guds navn...Guds rige vi beholder.”

Herved opstår imidlertid et nyt problem, thi er det ikke uretfærdigt at Gud lader sin hævn ramme den som ikke fortjener den, men som netop ved at være ubesmittet af synden ikke burde dø?

Jo, hvis Faderen ofrede Sønnen på korset, ville det være uretfærdigt, men det gør Faderen heller ikke. Faderen ønsker ikke Sønnens død på korset. Det er menneskene som korsfæster Jesus fordi han var lydige mod Faderen, han var lydige indtil døden på et kors.(Fil. 2,8) Han gjorde hvad faderen befalede ham ved at være lydige mod retfærdigheden, men derved befalede Faderen ham ikke at dø på korset, døden var blot en konsekvens af lydigheden. Lydigheden fik ham til at drikke den kalk Faderen gav ham.

Helt firkantet kan det formuleres således: Gud hævner sig ikke på Jesus, men Gud får hævn. Jesus giver sig selv hen som et gudvelbehageligt offer, en liflig duft for Gud. Han er ypperstepræsten der ofrer sig selv til Gud i menneskets sted. Fordi forsoningen i denne forstand er objektiv, er det ikke kun mennesket men hele skabningen som derved forsones, så sandt som det også er hele skabningen der sukker og er i veer. Og Gud tager imod dette offer. Ikke fordi han befinder behag i Jesu død, men fordi han finder behag i den kærlighedsgerning som Jesus død er udtryk for, idet netop Jesu død for skabningens frelse, er en nødvendig følge af Sønnens kærlighed til Faderen.

Jesus ophæver loven ved at opfylde den. Jesu lod i vægtskålen er så stort, at det gør fyldest for al menneskelig synd, også hans egne bødlers. Kun djævelen kan ikke frelses, for det første fordi han jo er en engel, og et barn af menneskeslægten derfor ikke kan gøre fyldest for ham,

¹⁵ (salme 49,8)

og for det andet fordi djævelen, modsat mennesket, syndede uden ydre tilskyndelse, og derfor også kun kan frelses ved egen kraft, hvilket jo er umuligt.

Mennesket er på forhånd et tomt kar, som enten kan fyldes med retfærdighed eller uretfærdighed. Ved skabelsen var det fyldt med retfærdighed, ved syndefaldet drev djævelen retfærdigheden ud og satte uretfærdigheden ind, men ved Jesu død på korset fyldes mennesket atter med retfærdighed. Djævelen derimod, er ikke noget tomt kar, han syndede af egen vilje og kan derfor også kun frelses ved egen vilje, hvilket altså er umuligt.

Mennesket er i djævelens fangenskab, og på korset gav Jesus sit liv som løsesum for mange, men dette skal ikke lede til den almindelige dramatiske misforståelse, at Jesus betaler en løsesum til djævelen for at befri mennesket, thi det ville betyde, at djævelen havde nogen ret over mennesket, og det har han aldrig. Vel er det en retfærdig straf for mennesket, at det er i djævelens vold, men det er ikke en retfærdig belønning for djævelen, at han besidder mennesket, thi han har ingen som helst ret over det. Gud bruger djævelens uretfærdighed til at straffe mennesket retfærdigt, men det gør ikke djævelens handling mindre uretfærdig, og den løsesum Jesus betaler, betales derfor ikke til djævelen, men til Gud.

Med den samme kærlighed hvormed Kristus, Logos, skabte verden, frelser han nu verden. Den kærlighed som åbenbares på korset er den oprindelige kærlighed, som findes i treenigheden forud for verdens skabelse. Derved åbenbares ikke kun sønnen men Gud i sin fulde treenighed langfredag på korset.

På korset forkyndes med Jesu ord "de ting som har været Skjult siden verdens skabelse", nemlig Guds indretrinitariske kærlighed. Og i den forstand, men også kun i denne, ses der på korset en sandhed der står over - og går forud for - retfærdighedens vægtskål, forud for loven.

Den indretrinitariske kærlighed

På korset åbenbares den kærlighed der går forud for tidernes begyndelse, som går forud for verden som vi mennesker på nogen måde kan erkende den, men den åbenbarer sig vel at mærke kun for den, som vedkender sig den foreliggende verden, og den retfærdighedens lov der i denne verden er evig og urokkelig. Den åbenbares kun for den, som hungrer og tørster efter retfærdighed. Derfor kan korsets gåde give umiddelbar mening for en Akilleus, for en Stærkodder og for en Thorkild der jo netop hører til de tørstende. Og de vises fra korset straks tilbage ind i verden. Ja, korsets ville formentlig også give rationel mening for en Platon eller for en Kung-fu-tse. Om de derved ville komme til tro er ikke til at sige, thi det beror alene på Gud, men de ville, ligesom f.eks. nyindvandrede muslimer, kunne se mening og sammenhæng i evangeliets forkyndelse. De kender, i modsætning til nutidens dannede vesterlændinge, det spørgsmål som evangeliet svarer på.

I den allersidste sang i Dantes Guddommelige Komædie, skuer den rejsende endelig Gud selv, han skuer i et syn "den kærlighed der drejer solen og de andre stjerner", altså den indretrinitariske kærlighed, men i midten af dette lys ser han "vort eget billed", altså den inkarnerede Kristus. Midt i den højeste mystiske skuen ser han billedet af en forgængelig menneskekrop.

Herved krænges hele det univers, der ellers lige for digterens øjne er blevet krænget ind i den treenige Gud, atter ud i sin fulde mangfoldighed, og Digteren Dante sendes midt i den højeste skuen tilbage til "midten af vor bane gennem livet" som det hedder i værkets allerførste linie.

Og således sender vor skuen af det allerhøjeste, vor skuen af Faderens kærlighed til Sønnen og Sønnens kærlighed til Faderen, således som vi ser den på korset, hvor den ophæver loven ved at opfylde den - ja som, så sandt som den går forud for skabelsen også går forud for enhver lov og enhver retfærdighed - denne højeste skuen sender os straks tilbage ind i den lovens verden hvor vi lever vort uendeligt korte dennesidige liv. Den verden hvor vi hungre og tørster efter retfærdighed og frimodigt med Samson kan råbe:

Herre, Herre kom mig i hu og giv mig kraft, så jeg kan hævne mig på filistrene for begge mine øjne.